

VEPSA MUINASJUTUD

Teemasid ja ülesandeid lavastuse käsitlemiseks koolitunnis pärast etenduse külastamist

● *Lavastuse sisust:*

Venemaa avarustes, meist umbes 700 kilomeetri kaugusel Vepsamaal, elasid kord eit ja taat. Neil olid pisike maja, laut ja mõned loomad. Lavastuses jutustatakse neist nukkudega kolm muinasjuttu:

„Kuri koputaja“: Eide ja taadi ukse taga käis kuri koputaja, kes ähvardas tare pahupidi pöörata. Et temast pääseda, andsid eit ja taat ära kõigepealt kana, siis ka lamba ja lehma. Kui enam midagi ära anda polnud, pugesid nad koputaja eest peitu – taat suurde korvi, eit ahju. Kui koputaja jälle tuli, sai ta kohe aru, kus taat end peidab, ning tahtis talle kallale hüpata, kui äkki kostis ahjust eide aevastus. Kui koputaja kuulis, et ahi aevastab, valdas teda kabuhirm ja ta jooksis minema. Vanakestel jäi vaid üle tõdeda, et oleks eit juba esimesel õhtul ahjus aevastanud, oleks kõik loomad alles!

„Naeris katusel“: Vanasti olid Vepsamaal majadel mullast katused ning eide ja taadi katusel kasvas naeris. Kui oli aeg naeris katuselt alla tuua, ronis taat koos eidega katusele, kuid eideke kukkus alla ja sai surma. Et õnnetult hukkunud eidekest väärikalt matta, pidi taat minema itkejaid otsima. Ta rakendas hobuse, pani eide rekke ja läks. Metsateel tulid talle vastu loomad – jännes, hunt, rebane ja karu –, kes kõik pakkusid end eidele itkejaks. Ei olnud nende itkud suuremad asjad, ometi võttis taat nad kaasa. Järsku purunes reeais ja taat pidi minema reele uut aisa otsima. Aga niipea kui taat oli metsa vahele kadunud, pisteti ree peal kõigepealt nahka jännes, siis hobune, ja ega eidekenegi puutumata jäänud. Taadike tuli tagasi ja nägi, et ei olnud enam eite ega hobust. „Kutsu siis veel metsloomi itkejaks!“ kõlas taadi suust kurvalt.

„Kuidas vahetada viiskude vastu lehma“: Taat oli jäänud täitsa üksi. Ei olnud tal eite, loomi ega maja. Taadil oli ainult üks paar viiske. Ühel päeval võttis taat viisud kaenlasse ja läks rändama. Kui ta ühte taresse öömajale jäi, küsis ta: „Kuhu ma oma viisud võin panna?“ Peremees soovitas panna viisud pingi alla, aga taat nõudis, et tema viisud peavad saama kanade juures magada. Peremehel ei olnud selle vastu midagi. Hommikul küsis murest murtud taat: „Kus mu kana on?“ Peremees ei mõistnud taati, sest taadil olid kaasas olnud ju viisud. Kerkis suur vaidlus, peremees andis lõpuks alla, taat võttiski kana ja läks. Nii rändas ta veel mõned päevad, peatus kahes talus ja sai mõlemast enda omanduse vastu midagi paremat – kanast sai lammas, lambast lehm. Nüüd elab taat hästi – tegi ta ju väga hea tehingu, vahetades viisud lehma vastu.

● *Lavastuse vormilisest poolest:*

„Vepsa muinasjutud“ on monolavastus, kus mängib üks näitleja – Mihkel Tikerpalu. Tegemist on jutustamisteatriga, kus näitleja esitab humoorikaid rahvalikke lugusid teatraalselt nukkude, häälte, valgusefektide ja ümberkehastumiste kaudu.

Lava- ja nukukujundus on maalähedased, käsitsi looduslikest materjalidest valmistatud. Puidust nukud on kui väikesed skulptuurid, mis oskavad teha ka krutskeid (nt jännes oskab kõrvu liigutada). Nukud annavad hästi edasi tegelaste karaktereid.

Jutustamist toetab valguskujundus ning kasutatakse ka muusikat – ehtsaid vepsa rahvalaule, kust kuuldub vepsa keelt ja aimub arhailist soome-ugri kultuuri.

Tähtis osa etendusest on näitleja ehk loojutustaja ning publiku vahelisel suhtlusel. Olles lugudest kaasa haaratud, saavad lapsed võimaluse näitlejaga kaasa mängida, loomade hääli teha, küsimustele vastata, sündmustiku osas nõu anda.

Lavastusel on eriline atmosfäär – lihtsa vormi ja ülesehituse kaudu tekib ehe rahvuslik ja kodune, samas salapärane ja põnev õhustik. Lugudes on huumorit ja ootamatuid seiku, mis paneb publiku lustima ja etendust nautima. Etenduselt lahkutakse sooja tunde ja nii mõnegi elutarkuse võrra rikkamana.

● Lavastusega seonduvad teemad koolitundides käsitlemiseks

Vepslased / väikerahvad / soome-ugri rahvad

Vepslased on meie sugulasrahvas. Eestlased ja vepslased, aga ka soomlased, ungarlased ja mõned teised väikesed rahvad kuuluvad soomeugrilaste hulka. See tähendab, et meie tavades, kultuuris ja keeltes on mõndagi sarnast. Näiteks mõnest vepsakeelsest sõnast arusaamiseks pole meil, eestlastel, vaja vepsa keelt osata. Aga vepslasi on nii vähe järele jäänud, et nende rahvas on kahjuks kadumas koos oma keele, kultuuri ja muinaslugudega.

Soome-ugri rahvad on lisaks eestlastele ungarlased, soomlased, handid, mansid, karjalased, liivlased, isurid, vadjalased, vepslased, ersad ja mokšad (mordvalased), marilased, udmurdid ja komid.

Vepslased elavad Äänisjärve edelarannikul ning järvest lõunasse jääva Vepsa kõrgustiku piirkonnas. Rahvaloenduste järgi on kõige rohkem vepslasi olnud 1930ndatel – umbes 30 000. Tänapäevaks on vepslasi järel veel vaid 5000 inimese ringis.

● Soome-ugri keeled

Vepslased on meie, eestlaste, lähedased keelesugulased. Seetõttu on meil ka palju sarnaseid sõnu.

Näiteks:

hambaz – hammas
 lindud – linnud
 hiir – hiir
 kukoi – kukk
 ištun – istun
 iżand – isand, peremees

Ka arvsõnad on meil sarnased:

üks' – üks
 kaks' – kaks
 koume – kolm
 nel'l' – neli
 viž – viis
 kuz' – kuus
 seic'eme – seitse
 kahesa – kaheksa
 ühesa – üheksa
 kümne – kümme

Mõistatus lastele:

Mida tähendavad vepsakeelsed sõnad
 koir
 heboin'ē
 Tervhen!

● Uskumused ja kombed

„Vepsa muinasjuttudes” juhtub nii, et eideke saab surma. Surmaga seotud kombestikul ja uskumustel on eesti ja paljude teiste rahvaste kultuuris suur tähtsus. Lähemalt saab selle teema kohta vaadata ETV arhiivi saadet „Minu maailm: eluring”, kus folklorist Mikk Sarv arutleb lastega mineviku ja meie hulgast lahkunute üle. Räägitakse sünnist ja surmast, sügisest ning läbi pika pimedade talve kevadesse minemisest.

Saate link:

<http://arhiiv.err.ee/vaata/minu-maailm-eluring>

- Etendust näinud lastega võib arutleda teemal, kes võis olla see „kuri koputaja”. Millisena lapsed koputajat ette kujutavad? On see inimene või mõni tundmatu olend? Mida koputaja tahab?
- Ülesanne lastele: joonistage „kuri koputaja”.

Vihje õpetajale: paljud rahvad peavad salapäraseid hääli, näiteks kolmekordset koputust tundmatult objektilt surmaendeks. Nii et eidel ja taadil läks väga hästi, et nad koputaja käest pääsesid!

● Rahvajutud ja rahvalaulud, sealhulgas itkud

Itk on üks vanemaid rahvaluuleliike, mis on tuntud kogu maailmas.

Vepsa itku saab kuulata saatest „Minu maailm: eluring” ETV arhiivist (algus 04:50):

<http://arhiiv.err.ee/vaata/minu-maailm-eluring>

- Arutlusteema lastele:
Miks vanasti pärast kellegi surma itketi?

Vihje õpetajale: Itkumine võimaldab väljendada itkeja leinatunnet ja kergendada tema südamevalu. Teiseks on see poeetiline pöördumine surnu poole, kolmandaks annab itkumine surnutele rituaalset abi uues olukorras kohanemiseks ja võimaldab mõjutada teispoelseid, et nad ei häiriks elavaid.

Rahvajutt on rahvaloominguline jutustus, üks rahvaluule põhiliikidest. Rahvajutud jagunevad muistenditeks, muinasjuttudeks, pajatusteks, naljanditeks ja anekdootideks.

- Küsimus lastele:
Mis liiki rahvajutud kõlasid lavastuses? (Muinasjutud.)

● Vanad isetehtud mänguasjad

„Vepsa muinasjuttude” nukud näevad välja üsna sarnased eesti talulaste mänguasjadele, mis on talulaste mängudesse kuulunud sajandeid. Talulaste mänguasjad on lihtsad, enamjaolt talus ise valmistatud: puust karjaseloomad, riideribadest kaltsutited, nukumõõtu voodid ja kirstud, väikesed tööriistad ja jahipidamisvahendid, lehma ja teisi pudulohuseid kujutavad mänguloomad koos vankrite ja regedega, ning osavust ja taibukust arendavad vigurmänguasjad.

Talulaste mänguasju saab näha Eesti Rahva Muuseumi raamatust „Talulaste mänguasjad” (autor Reet Piiri). Sealt saab vaadata pilte ning lugeda lähemalt karjaseloomade ja vigurmänguasjade kohta.

- Arutlusteema lastele: mille poolest erinevad talulaste mänguasjad tänapäeva mänguasjadest?

● Vana aja asjad ja nende nimetused

„Vepsa muinasjuttudes” kõlab mitmeid vanaaegseid sõnu. Kas lapsed teavad, mida need sõnad tähendavad ning millised need esemed välja näevad?

naeris – kaalika sarnane kollane juurvili

viisud – puukooreribadest valmistatud jalavarjud

regi – kahel jalasel libisev loomade abil veetav veo- ja sõiduriist

● Veel lavastusega seonduvaid märksõnu ja arutlusteemasid

1. Muinasjutud
2. Aja kulg, esivanemad
3. Käsitöö
4. Omakasu, asjade omandamine kavaluse või pettuse teel
5. Loomad ja neile omistatavad omadused muinasjuttudes
6. Paralleelid kaasaja ja vana aja vahel (käsitöö ja masinad, eluase enne ja nüüd, linn ja küla)

● Koduseid ülesandeid lastele

- Omaloominguliste muinasjuttude ja muistendite kirjutamine
- Vanaema-vanaisa pajatuste üleskirjutamine
- Vanade asjade pildistamine